

**LANDSKAPS
ARKEOLOGERNA**

KULTURMILJÖVETARE OCH KUNSKAPSFÖRMEDELARE
I RIKSTÄCKANDE SAMVERKAN
www.landskapsarkeologerna.se

Rapport 2016:15

Ola Nilsson &
Lena Berg Nilsson

Kulturmiljöer längs Gnarpsån

-

mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer samt vid Lunnsjöns och Grännsjöns utlopp

**Arkeologisk inventering och bedömning 2016
inför planerade fiskevårdsåtgärder,
Bergsjö och Gnarps socknar, Nordanstigs kommun,
Gävleborgs län**

Omslagsbilder:

Överst till vänster: Gällsta kraftstation, foto från söder.

Överst till höger: Stensatt kanal vid Grännsjöns utlopp, foto från väster.

Nederst till vänster: Tuben och åfåran vid Milsbro kraftstation, foto från väster.

Nederst till höger: Byggnad i dammvallen vid Lunnsjöns utlopp, foto från sydöst.

Foton: Ola Nilsson 2016.

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	6
UPPDRAGET	6
INVENTERINGSOMRÅDET	7
SYFTE OCH MÅLGRUPP.....	7
METOD OCH GENOMFÖRANDE	8
KULTURHISTORISKA OCH NATURGEOGRAFISKA FÖRUTSÄTTNINGAR	8
ANTIKVARISK BAKGRUND	8
OMRÅDET MELLAN GÄLLSTA OCH MILSBRO KRAFTSTATIONER	11
TIDIGARE KÄNDA FORNMINNEN.....	13
RESULTAT AV INVENTERINGEN.....	14
ANTIKVARISK BEDÖMNING	15
FÖRSLAG PÅ SKYDDSÅTGÄRDER	15
OMRÅDET VID LUNNSJÖNS UTLOPP.....	16
TIDIGARE KÄNDA FORNMINNEN.....	16
RESULTAT AV INVENTERINGEN.....	16
ANTIKVARISK BEDÖMNING	17
FÖRSLAG PÅ SKYDDSÅTGÄRDER	18
OMRÅDET VID GRÄNNSJÖNS UTLOPP	18
TIDIGARE KÄNDA FORNMINNEN.....	18
RESULTAT AV INVENTERINGEN.....	19
ANTIKVARISK BEDÖMNING	19
FÖRSLAG PÅ SKYDDSÅTGÄRDER	21
UTVÄRDERING	21
BEHOV AV YTTERLIGARE ANTIKVARISKA ÅTGÄRDER	22
REFERENSER.....	23
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	24
BILAGA. REDOVISNING AV BERÖRDA FORNMINNEN	Bilaga sid 1-4
OBJEKTTABELL I, BERGSJÖ SOCKEN.....	Bilaga sid 1-2
OBJEKTTABELL II, GNARPS SOCKEN.....	Bilaga sid 2-4

FIGURER:

Omslagsbilder	Foton: Gällsta kraftstation, Stensatt kanal vid Grännsjöns utlopp, Tub och åfåra vid Milsbro kraftstation, Lunnsjöns utlopp	sid 1
Figur 1	Orienteringskarta	sid 6
Figur 2	Översiktskarta	sid 7
Figur 3	Detalj ur ekonomiska kartan från 1956	sid 10
Figur 4	Foto: Kanalen vid Gällsta kraftstation	sid 11
Figur 5	Foto: Milsbromagasinet	sid 12
Figur 6	Foto: Strandplatå mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer	sid 12
Figur 7	Karta över tidigare kända fornminnen mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer samt vid Lunnsjöns utlopp	sid 13
Figur 8	Karta över påträffade fornminnen vid Gällsta kraftstation	sid 14
Figur 9	Karta över påträffade fornminnen vid Milsbro kraftstation	sid 14
Figur 10	Karta över påträffade fornminnen vid Lunnsjöns utlopp	sid 16
Figur 11	Foto: Krönet på dammvallen ON 2016:75 vid Lunnsjöns utlopp	sid 17
Figur 12	Karta över tidigare kända fornminnen vid Grännsjöns utlopp	sid 18
Figur 13	Karta över påträffade fornminnen vid Grännsjöns utlopp	sid 19
Figur 14	Foto: Blästbrukslämningen ON 2016:88	sid 20
Figur 15	Foto: Dammvallen ON 2016:76	sid 20
Figur 1:1	Foto: Dammvallen ON 2016:76	Bilaga sid 1
Figur 1:2	Foto: Dammvallen ON 2016:78	Bilaga sid 1
Figur 1:3	Foto: Blästbrukslämningen ON 2016:88	Bilaga sid 2
Figur 1:4	Foto: Dammvallen ON 2016:75	Bilaga sid 2
Figur 1:5	Foto: Torplämningen <i>Milsbrokvarn</i> , ON 2016:77	Bilaga sid 3
Figur 1:6	Foto: Kvarnlämningen ON 2016:79	Bilaga sid 3
Figur 1:7	Foto: Kvarnlämningen ON 2016:89	Bilaga sid 4
Figur 1:8	Foto: Kvarnlämningen ON 2016:90	Bilaga sid 4

TABELLER:

Tabell 1	Fornlämningslokaler påträffade vid inventeringen mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer	sid 15
Tabell 2	Fornminneslokaler påträffade vid inventeringen vid Lunnsjöns utlopp	sid 17
Tabell 3	Fornminneslokaler påträffade vid inventeringen vid Grännsjöns utlopp	sid 19
Tabell I	Objekttabell I, Bergsjö socken	Bilaga sid 1-2
Tabell II	Objekttabell II, Gnarps socken	Bilaga sid 2-4

Sammanfattning

Såväl Hudiksvalls som Nordanstigs kommun planerar att utföra åtgärder för att skapa fria vandringsvägar för fisk i flera vattendrag. De båda kommunerna samarbetar i fiskevårdsfrågor och har därför, genom Johan Andreasson, fiskevårdssamordnare, Hudiksvalls kommun uppdragit åt ArcMontana som ingår i konsultgruppen *Landskapsarkeologerna* att genomföra en kulturhistorisk inventering, med antikvarisk bedömning av såväl tidigare kända som nytillkomna fornminnen samt förslag på skyddsåtgärder inför de kommande fiskevårdsåtgärderna.

Det nu aktuella uppdraget berör tre delområden längs Gnarpsån i Bergsjö och Gnarps socknar i Nordanstigs kommun, Gävleborgs län och utfördes september-oktober 2016.

Det aktuella inventeringsområdet bestod av tre delområden belägna längs Gnarpsån i Bergsjö och Gnarps socknar – dels längs åfåran mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer, dels vid Lunnsjöns och Grännsjöns utlopp – i norra delen av Gävleborgs län, ca 4 mil söder om Sundsvall och 3,5 mil norr om Hudiksvall. Gnarpsåns omgivning är starkt präglade av ett långvarigt jordbruk men också av industriella verksamheter och i inventeringsområdet finns bl.a. två befintliga kraftstationer.

Syftet med uppdraget var att ta fram ett kulturmiljöunderlag för besluts- och planprocessen inför de planerade fiskevårdsåtgärderna. Målgruppen var Länsstyrelsen och Nordanstigs kommun.

Inför inventeringen genomgicks data i FMIS, ”Skogens pärlor” och yngre och äldre kartor över området i Lantmäteriets digitala arkiv. Kontroll gjordes av eventuellt fyndmaterial vid olika museer och av bebyggelse- och naturnamn vid Ortnamnsregistret, f.d. Ortnamnsarkivet i Uppsala. Relevant litteratur och rapporter över tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet excerperades också.

Såväl Gällsta som Milsbro kraftstationer bedömdes ha ett begränsat kulturhistoriskt värde, men två fornlämningslokaler fanns registrerade i inventeringsområdet. Fältinventeringen visade att det finns ytterligare åtta fornminneslokaler inom inventeringsområdet som kan beröras av de planerade åtgärderna. Dessa består framförallt av dammvallar och kvarnlämningar men även en blästbrukslämning och en torplämning registrerades. Fornminnena bedömdes antikvariskt och skyddsåtgärder föreslogs inför fiskevårdsåtgärderna i Gnarpsån.

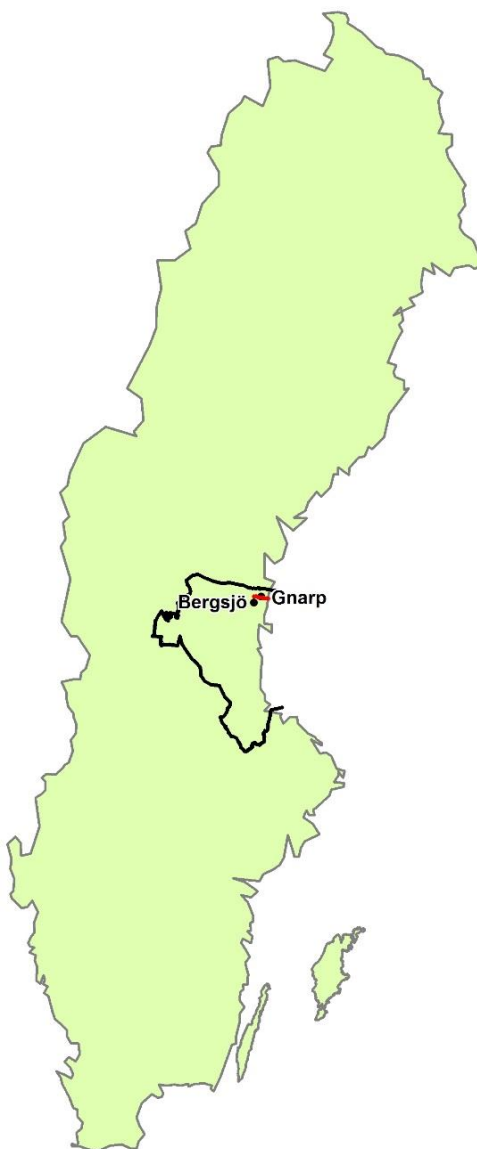
Sammanfattningsvis bör de planerade fiskevårdsåtgärderna kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt inom de områden som här behandlats, utan att tidigare kända och nu påträffade fornminnen påverkas negativt eller skadas – under förutsättning att lämpliga skyddsåtgärder vidtas. Ytterligare antikvariska åtgärder bedöms ej nödvändiga. Det är emellertid Länsstyrelsen Gävleborg som med ledning av bl.a. denna rapport avgör om ytterligare arkeologiska insatser krävs.

Inledning

Uppdraget

Såväl Hudiksvalls som Nordanstigs kommun planerar att utföra åtgärder för att skapa fria vandringsvägar för fisk i flera vattendrag. De båda kommunerna samarbetar i fiskevårdsfrågor och har därför, genom Johan Andreasson, fiskevårdssamordnare, Hudiksvalls kommun uppdragit åt ArcMontana som ingår i konsultgruppen *Landskapsarkeologerna* att genomföra en kulturhistorisk inventering, med antikvarisk bedömning av såväl tidigare kända som nytillkomna fornminnen samt förslag på skyddsåtgärder inför de kommande fiskevårdsåtgärderna.

Det nu aktuella uppdraget berör tre delområden längs Gnarpån i Bergsjö och Gnarp socknar i Nordanstigs kommun, Gävleborgs län. Fältarbetet ägde rum i september och oktober 2016. Projektledare var Ola Nilsson som också utförde fältarbetet och var rapportansvarig. Lena Berg Nilsson var GIS-ansvarig och deltog i rapportarbetet.

Figur 1. Orienteringskarta med Gävleborgs län samt tätorterna Bergsjö och Gnarp markerade. Gnarpån är markerad med rött. Karta: Lena Berg Nilsson 2016.

Inventeringsområdet

Det aktuella inventeringsområdet består av tre delområden belägna längs Gnarpån i Bergsjö och Gnarp socknar – dels längs åfåran mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer, dels vid Lunnsjöns och Grännsjöns utlopp – i norra delen av Gävleborgs län, ca 4 mil söder om Sundsvall och 3,5 mil norr om Hudiksvall, se figur 1 och 2.

Figur 2. Översiktskarta med de tre delområdena längs Gnarpån markerade med röda stjärnor. Kartunderlag: Sverigekartan © Lantmäteriet. Kartbearbetning: Lena Berg Nilsson 2016.

Syfte och målgrupp

Syftet med uppdraget var att ta fram kulturmiljöunderlag för besluts- och planeringsprocessen inför de planerade fiskevårdsåtgärderna. Uppdragets mål var att ge underlag för bedömning av lämningarnas antikvariska status och kulturhistoriska värde, känsligheten för intrång samt ge förslag på skyddsåtgärder och eventuella behov av ytterligare antikvariska åtgärder. Målgruppen för uppdraget är Länsstyrelsen i Gävleborgs län och Nordanstigs kommun.

Metod och genomförande

Inför inventeringen genomgicks data i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister (FMIS), Skogsstyrelsens databas ”Skogens pärlor” och yngre och äldre kartor över de berörda delområdena i Lantmäteriets digitala arkiv. Kontroll gjordes av eventuellt fyndmaterial vid olika museer och av bebyggelse- och naturnamn vid Ortnamnsregistret, f.d. Ortnamnsarkivet i Uppsala (www.sofi.se). Relevant litteratur och rapporter över tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet excerperades också.

Inventeringen genomfördes vid utloppen av Grännsjön och Lunnsjön och i anslutning till åfåran mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer. Längs sträckan mellan Gällsta och Milsbro inventerades ett område om ca 25 m på ömse sidor om åfåran.

Vid fältinventeringen följdes gängse rutiner enligt FMIS. Fornlämningar och övriga kulturlämningar av betydelse i sammanhanget eftersöktes i terrängen och registrerades. Jordsond användes för att bedöma jordlager och om stenar under/i markytan kunde tillhöra fornlämning. Registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar redovisas även i form av shp.-filer till uppdragsgivaren och kommer att anmälas till Riksantikvarieämbetet i enlighet med rådande praxis.

Kulturhistoriska och naturgeografiska förutsättningar

Inventeringsområdet består av en flack dalgång i vilken Gnarpsån med tillflöden löper i östvästlig riktning mot utloppet i Sörfjärden. Åns omgivning är starkt präglade av ett långvarigt jordbruk. I ån har också förekommit en omfattande industriell verksamhet, möjligtvis sedan medeltiden. Exempel på sådana är masugnsdriften i åns nedre lopp vid Gnarps masugn, ett flertal såg- och mjölkvarnar, smedjor och flera små kraftverk som tillkom under 1900-talet. En representant för det äldre skedet är den sågkvarn som tidigare fanns vid Gnarps masugn, åtminstone under 1500-talet (jfr Norberg 1956). Huvuddelen av dessa industriella verksamheter har inneburit att dammvallar anlagts längs Gnarpsån.

Området längs Gnarpsån domineras av kvartära bildningar såsom glaciala och postglaciala finsediment, framför allt lera och sand (<https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html>). Höjden över havet varierar stort mellan de tre områdena, från mellan 15-25 m.ö.h. i området mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer, till ca 40 m.ö.h. vid Lunnsjöns utlopp, medan Grännsjöns utlopp är beläget strax över 130 m.ö.h. Samtliga områden är därmed belägna under högsta kustlinjen (jfr SNA 2002).

Antikvarisk bakgrund

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering

I Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS redovisas kända fornminnen. Dessa bedöms där antikvariskt som fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar, fyndplatser etc. Som fornlämningar räknas ett stort antal olikartade objekt från både förhistorisk och historisk tid enligt kulturmiljölagen (KML) och rådande praxis. Lagen har nyligen ändrats (1 jan 2014) och en viktig förändring är att lämningar som uppfyller fornlämningsrekvisiten och har tillkommit före år 1850 är *Fornlämningar*, medan de som tillkommit efter denna tidpunkt

ska klassas som *Övriga kulturhistoriska lämningar*. Det finns lämningstyper, som enbart utifrån okulär besiktning och beskrivning i fält, om annat källmaterial inte föreligger, kan vara svåra att fastställa tillkomsttidpunkt för och därmed också ange korrekt antikvarisk status för. Dessa lämningstyper bör klassas enligt Riksantikvarieämbetes rekommendationer. Lagen medger dock fortfarande att dessa anges som *Bevakningsobjekt* i FMIS. Det är också viktigt att vara medveten om att objekt som tidigare bedömts enligt då gällande praxis, i samband med tillämpningen av den nya lagen kan ha fått ändrad antikvarisk status utan att detta uppdaterats i FMIS.

För fornlämningar gäller lagskydd enligt KML, vilket innebär att de inte får skadas eller övertäckas. Detta gäller även fornlämningar som ännu inte har upptäckts. Ett skyddsområde runt omkring varje fornlämning har samma lagskydd som själva fornlämningen. Skyddsområdenas utbredning bedöms från fall till fall och fastställs av länsstyrelsen. Till länsstyrelsen ansöker man om tillstånd om man vill använda mark där fornlämningar berörs eller kan komma att beröras. Tillstånd ges om fornlämning inte är omistlig och om exploateringen bedöms samhällsnyttig. Villkoret är att exploatören bekostar de nödvändiga arkeologiska arbeten som behövs för att kunna använda marken i fråga.

De övriga kulturhistoriska lämningarna har enligt dagens praxis inte skydd som fornlämningar. Ingrepp i dessa lämningar eller i deras närhet är därmed inte tillståndspliktiga enligt KML. De skall i stället visas största möjliga hänsyn enligt Skogsvårdslagens hänsynsparagraf. Man kan förmoda att de i framtiden kommer att bedömas som fornlämningar i viss utsträckning och då åtnjuta starkare lagskydd. Hur långt fram i framtiden är svårt att säga. Det finns exempel på hur beslut fattats att kategorier tidigare ”övriga kulturlämningar” från och med ett visst datum ska bedömas som lagskyddade fornlämningar (t.ex. Selinge 1988). Vid exploateringsplanering är det av dessa skäl många gånger lämpligt att beakta alla fornminnen som har registrerats, såväl fornlämningar som övriga kulturhistoriska lämningar.

För fyndplatser gäller att inga lämningar är kända, men att gjorda fornyfynd (t.ex. en tillvaratagen stenåldersyxa i ett potatisland) i flera fall indikerar förhistoriska boplatser, som kan komma att identifieras vid noggranna arkeologiska undersökningar på platsen.

Sammantaget har ett stort antal fornminnen registrerats vid de inventeringar som utförts i regionen. I FMIS finns många anteckningar om både fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar och fyndplatser, men av olika skäl är redovisningen där inte fullständig. Nyupptäckta fornlämningar och andra kulturlämningar förs in i FMIS efter hand.

Gävleborgs län fornminnesinventerades första gången för den ekonomiska kartan av Riksantikvarieämbetet under åren 1961-1970. Delar av länet inventerades en andra gång mellan 1981-1994. I Bergsjö och Gnarps socknar genomfördes denna andragångsinventering år 1982 (jfr Jensen 1997).

Syftet med dessa inventeringar var att bygga upp riksgiltig kunskap om fornminnen och i samarbete med Lantmäteriverket markera fornlämningar på den ekonomiska kartan. Inventeringarna under förstagångsinventeringen fokuserades på centralbygder med förhistoriska lämningar som gravar och fornborgar. Inlandets skogsbygd inventerades mer översiktligt, eftersom kolonisationen här uppfattades vara främst från historisk tid, dvs. från medeltid och framåt. Vid revideringen från 1980-talet i länet höjdes därför ambitions-nivån vid fornminnesinventeringen i bl. a. skogsbygder.

Inom inventeringsområdet finns endast två tidigare kända fornminneslokaler, se vidare nedan.

Skog & historia

Skogsstyrelsens projekt *Skog & Historia* var ett nationellt kulturmiljöprojekt som syftade till att registrera fasta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i produktiv skogsmark, att informera om regler och lämplig hänsyn till kulturlämningar i samband med skogsbruk samt att öka medvetenheten om lämningarna hos orsbor, markägare och andra aktörer inom skogsnäringen och kommunerna. Arbetet utfördes i huvudsak som arbetsmarknadsåtgärd med lokalt anvisad arbetskraft. Insamlat material förvaras lokalt på Skogsstyrelsens kontor och är digitalt sökbar via "Skogens pärlor" på Skogsstyrelsens hemsida. Granskade objekt förs in i FMIS efter hand och görs därmed mer tillgängliga för åtgärder utöver direkt skoglig planering.

Inom inventeringsområdet finns ingen registrering i "Skogens pärlor" (Skog & historia).

Historiska kartor

Genom de historiska kartorna över området ges en inblick i hur landskapet tidigare nyttjats. Med historiska kartor avses här äldre lantmäteriakter från 1600-, 1700-, och 1800-talet samt även generalstabskartor och ekonomiska kartor från 1900-talet, sökbara via Lantmäteriets digitala arkiv. Flera äldre lantmäteriakter finns över utredningsområdena i detta arkiv (se under rubriken *Referenser*). Två av dessa, laga skifteskartorna över Gnarp socken från 1831 (V13-1:4) och 1842 (21-gna-28) har särskilt studerats med inriktning på om speciella objekt förr funnits i, eller i nära anslutning till Gnarpån. På de ekonomiska kartorna, särskilt bladen Gnarp och Haddång, båda från 1956 finns exempel på namn som pekar på äldre industriella verksamheter längs ån, såsom *Kvarnmon*, *Gällsta kvarn* och *Lillkvarnen* på bladet Gnarp (J133-16h6f59), se figur 3.

Figur 3. Detalj ur ekonomiska kartan (J133-16h6f59) från 1956 ur Rikets allmänna kartverks arkiv.

Fyndmaterial och tidigare arkeologiska undersökningar

Fyndmaterial från utredningsområdet saknas på Statens historiska museum (www.historiska.se). Relevant fyndmaterial från utredningsområdena saknas även på regionala och lokala museer. Inga tidigare arkeologiska undersökningar har genomförts inom inventeringsområdet.

Ortnamn

Vad gäller ortnamnen i utredningsområdet har Ortnamnsregistret, f.d. Ortnamnsarkivet, i Uppsala, (www.sofi.se) excerperats. Det innehåller inga uppgifter som bedöms direkt relevanta, dvs. som indikerar särskilda historiska aktiviteter inom utredningsområdet. Däremot förekommer en del relevanta ortnamn i äldre kartakter, se rubriken *Historiska kartor* ovan.

Området mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer

De båda befintliga kraftstationerna Gällsta och Milsbro är båda anlagda under 1900-talet och kraftigt förändrade sedan de byggdes.

Kraftstationen i Milsbro byggdes 1915 och består av en dammanläggning, tub och en turbinbyggnad medan Gällsta som anlades 1939, består av en dammanläggning med tillhörande kanal som leder vattnet till en kulverterad tub (se figur 4), samt en turbinbyggnad. Kraftstationen i Gällsta inklusive dammanläggningen raserades i sin helhet i samband med en översvämning 1986 men återuppbyggdes snarast (jfr Bydell 2008). Såväl Gällsta som Milsbro kraftstationer bedöms ha ett begränsat kulturhistoriskt värde.

*Figur 4. Kanalen mot inloppet till den kulverterade tuben vid Gällsta kraftstation.
Foto från V: Ola Nilsson 2016.*

På platsen för Milsbro kraftstation hade det tidigare funnits en vattendriven såg samt förmodligen en äldre vattendriven kvarn. På 1842 års laga skifteskarta är en byggnad inritad på åfårens norra strand, samt en byggnad på platån ovanför som sannolikt utgjordes av mjölnarbostället samt mjölkvarnen. Platsen benämns Milsbrokvarn på 1956 års ekonomiska karta, Haddång (J133-16h6g59), där också tre byggnader kan urskiljas.

På platsen för dammanläggningen till Gällsta kraftstation har tidigare funnits såväl såg som kvarnar. På de äldre laga skifteskartorna är en samfällid sågbacke markerad på västra sidan om åfåran med två byggnader utritade, medan namnen *Gällsta kvarn* och *Lillkvarnen* är angivna på ekonomiska kartan Gnarp (J133-16h6f59), jfr figur 3.

Figur 5. Vy från dammvallen vid Milsbro kraftstation mot V. Foto: Ola Nilsson 2016.

Figur 6. Exempel på utnyttjande av strandplatåerna i åravinen mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer som utgjorts av åkrar eller ängar. Foto: Ola Nilsson 2016.

Tidigare kända forminnen

I anslutning till åfåran mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer finns två tidigare registrerade forminnen: RAÄ Gnarp 14:1 "Jordgodshögen" (Höglignande bildning med namn och tradition) och RAÄ Gnarp 75:1 (Uppgift om blästerugnar och slagg), jfr figur 7 nedan. Dessa har tidigare getts antikvarisk status "Bevakas!" respektive "Inpr. ej", vilket idag motsvaras av *Bevakningsobjekt* respektive *Övrig kulturhistorisk lämning*.

Figur 7. Tidigare kända forminnen i området mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer samt vid Lunnsjöns utlopp markerade med blått. Bakgrundskarta ur FMIS: © Lantmäteriet, FMIS. Kartbearbetning Lena Berg Nilsson 2016.

Resultat av inventeringen

Vid inventeringen av åsträckan mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer påträffades tre nya fornminneslokaler, bestående av två kvarnplatser (ON 2016:89 och 2016:90) samt en lägenhetsbebyggelse (ON 2016:77), jfr figur 8 och 9, tabell 1 samt Objekttabell II i Bilagan.

Figur 8. Fornminneslokaler vid Gällsta kraftstation påträffade vid den nu utförda inventeringen.
Bakgrundskarta: Terrängkartan © Lantmäteriet. Kartbearbetning Lena Berg Nilsson 2016.

Figur 9. Fornminneslokal ON 2016:77 vid Milsbro kraftstation påträffad vid den nu utförda inventeringen.
Bakgrundskarta: Terrängkartan © Lantmäteriet. Kartbearbetning Lena Berg Nilsson 2016.

Antikvarisk bedömning

De tidigare kända fornminnena bedöms som *Bevakningsobjekt*. RAÄ Gnarp 14:1 i enlighet med tidigare bedömning från 1982. RAÄ Gnarp 75:1 föreslås ändras till *Bevakningsobjekt* då det inte kan uteslutas att rester efter en äldre blästplats kan finnas överlagrad i anslutning till tomtmarken öster om vägbron över Gnarpsån.

ON 2016:77 utgör platsen för mjölnarbostället som på 1956 års ekonomiska karta benämns Milsbrokvarn. Denna bedöms trots att den kan beläggas till 1842 som *Övrig kulturhistorisk lämning* då området är mycket svårt skadat av sentida sandtäkt.

På platsen för dammanläggningen tillhörande Gällsta kraftstation har tidigare funnits såväl såg som kvarnar. Två rudiment till grunder har påträffats i anslutning till åfåror på platsen. En bedöms tillhöra *Gällsta kvarn* (ON 2016:90) medan den andra är rester efter vad som på 1956 års ekonomiska karta benämns *Lillkvarnen* (ON 2016:89). Av de såglämningar som enligt äldre lantmäteriakter (V13-1:4 och 21-gna-38) ska ha funnits längs åfårans västra strand finns däremot inga iakttagbara lämningar. Bägge lokalerna bedöms som *Övrig kulturhistorisk lämning*.

Tabell 1. Fornminneslokaler i området mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer enligt den nu utförda inventeringen. För fullständiga beskrivningar samt foton på dessa objekt hänvisas till Objekttabell II i Bilagan.

Raä nr/Objekt id	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar
ON 2016:77	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning	Milsbrokvarn
ON 2016:89	Kvarn	Övrig kulturhistorisk lämning	Lillkvarnen
ON 2016:90	Kvarn	Övrig kulturhistorisk lämning	Gällsta kvarn

Förslag på skyddsåtgärder

För fornminnen gäller att markarbeten eller upplag inte får ske inom fornlämningar utan tillstånd från länsstyrelsen. Vid ett eventuellt intrång i närområdet till fornlämningar är det i första hand länsstyrelsen som avgör hur stort fornlämningsområdet skall vara enligt 2 kap 2§ (KML). De övriga kulturhistoriska lämningarna har inte skydd som fornlämningar enligt KML. De skall istället visas största möjliga hänsyn enligt skogsvårdslagens hänsynsparagraf. Eftersom dessa lämningar ändå har ett kulturhistoriskt värde, och då länsstyrelsen har ett avgörande tolkningsföreträde vid den antikvariska bedömningen, bör arbetsföretaget därför undvika också dessa lämningar med skyddsområden vid sina markarbeten.

De skyddsåtgärder som i nuläget föreslås för att minska negativa konsekvenser på kända fornminnen mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer är:

- **RAÄ Gnarp 14:1** – Inga schaktningar i anslutning till lokalen ska ske under genomförandet av de fiskevårdande åtgärderna. Kontroll av lokalen efter att åtgärderna genomförts bör utföras för att om möjligt säkerställa antikvarisk status efter att vattennivån sänkts i Milsbromagasinet.
- **RAÄ Gnarp 75:1** – Inga schaktningar i anslutning till lokalen ska ske under genomförandet av de fiskevårdande åtgärderna. Kontroll av lokalen efter att åtgärderna genomförts bör utföras för att om möjligt säkerställa antikvarisk status efter att vattennivån sänkts i Milsbromagasinet.

- **ON 2016:77** – Befintliga vägar genom området för fornminnet ska används vid transporter till och från åfåran i samband med fiskevårdande åtgärder. Upplag av massor på platsen i samband med årensningen ska undvikas.
- **ON 2016:89** – Upplag av massor på platsen i samband med årensningen ska undvikas.
- **ON 2016:90** - Upplag av massor på platsen i samband med årensningen ska undvikas.

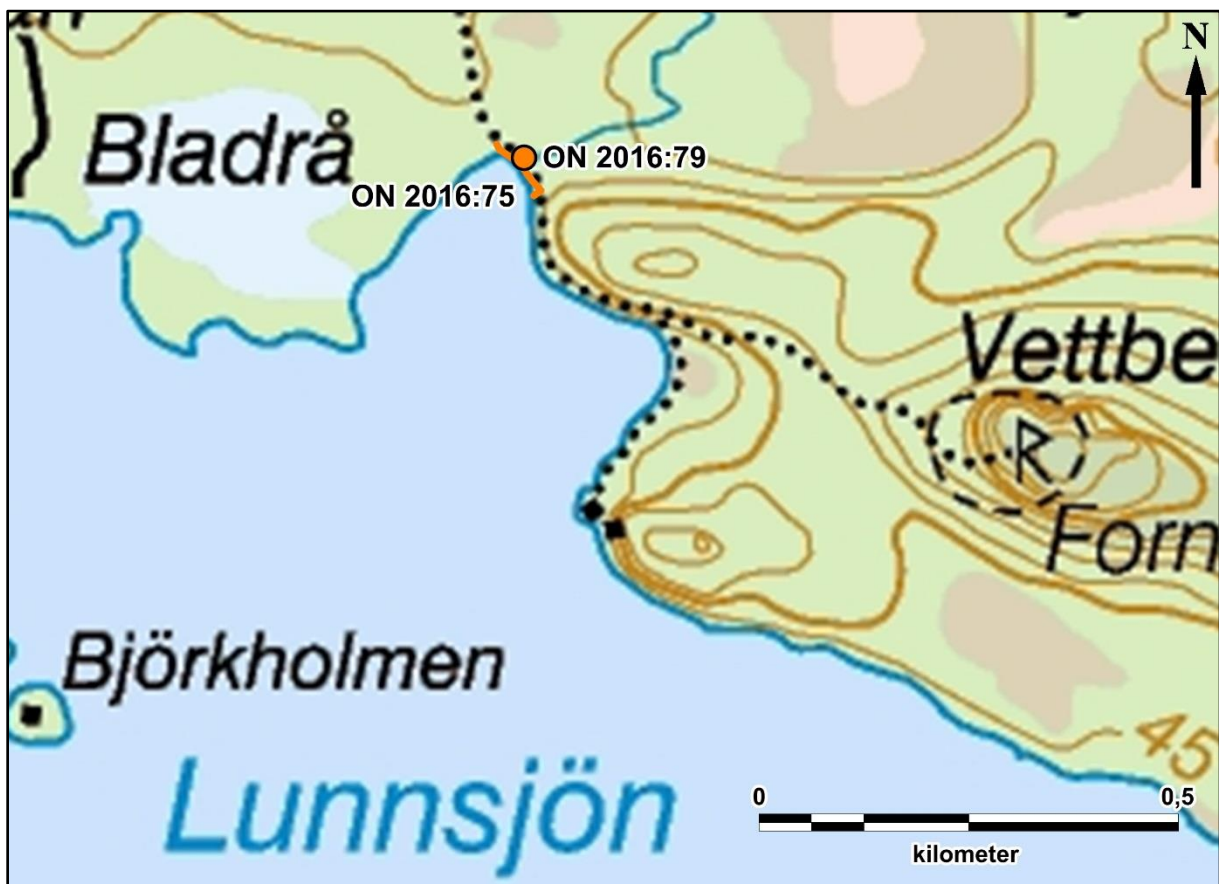
Området vid Lunnsjöns utlopp

Tidigare kända fornminnen

Inga fornminnen är kända sedan tidigare vid Lunnsjöns utlopp. Den närmast belägna, ca 600 m öster om Lunnsjöns utlopp, är en fornborg (RAÅ Gnarp 79 1) på Vettberget, se figur 7 ovan. Antikvarisk status för denna är *Fornlämning*, men den kommer inte beröras av arbetsföretaget.

Resultat av inventeringen

I anslutning till Lunnsjöns utlopp påträffades en dammvall (ON 2016:75) samt resterna efter en kvarn (ON 2016:79), jfr figur 10, tabell 2 samt Objekttabell II i Bilagan.

Figur 10. Fornminneslokaler vid Lunnsjöns utlopp påträffade vid den nu utförda inventeringen.
Bakgrundskarta: Terrängkartan © Lantmäteriet. Kartbearbetning Lena Berg Nilsson 2016.

Figur 11. Krönet på dammvallen ON 2016:75 från SÖ. Foto: Ola Nilsson 2016.

Antikvarisk bedömning

Såväl dammvallens (ON 2016:75) som kvarnens (ON 2016:79) tillkomsttid är oklar, varken källmaterial eller tradition ger någon kronologisk hänvisning.

Det kan inte uteslutas att dammvallen ursprungligen hänger samman med vattenförsörjningen till Gnarps masugn. Dammvallen är beväxt med flera äldre tallar och granar och åtminstone en av dessa, strax nordväst om utloppet, växer så att det kan bedömas att den börjat växa efter att dammvallen anlagts och anger en möjlig tillkomsttid till 1700-talets slut eller 1800-talets början.

Kvarnen har tillkommit senare och har av allt att döma använts under 1900-talet (Bydell 2008:55). I samband med att Lunnsjön blev vattenreservoar för Milsbro kraftstation har dammvallen förstärkts och byggts om. Utloppet är sänkt och vattengenomströmningen är kulverterad.

Såväl dammvall som kvarn bedöms ha den antikvariska statusen *Övrig kulturhistorisk lämning*, jfr tabell 2 samt Objekttabell II i Bilagan.

Tabell 2. Fornminneslokaler vid Lunnsjöns utlopp enligt den nu utförda inventeringen. För fullständiga beskrivningar samt foton på dessa objekt hänvisas till Objekttabell II i Bilagan.

Raä nr/Objekt id	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar
ON 2016:75	Dammvall	Övrig kulturhistorisk lämning	
ON 2016:79	Kvarn	Övrig kulturhistorisk lämning	

Förslag på skyddsåtgärder

För fornminnen gäller att markarbeten eller upplag inte får ske inom fornlämningar utan tillstånd från länsstyrelsen. Vid ett eventuellt intrång i närområdet till fornlämningar är det i första hand länsstyrelsen som avgör hur stort fornlämningsområdet skall vara enligt 2 kap 2§ (KML). De övriga kulturhistoriska lämningarna har inte skydd som fornlämningar enligt KML. De skall istället visas största möjliga hänsyn enligt skogsvårdslagens hänsynsparagraf. Eftersom dessa lämningar ändå har ett kulturhistoriskt värde, och då länsstyrelsen har ett avgörande tolkningsföreträde vid den antikvariska bedömningen, bör arbetsföretaget därför undvika också dessa lämningar med skyddsområden vid sina markarbeten.

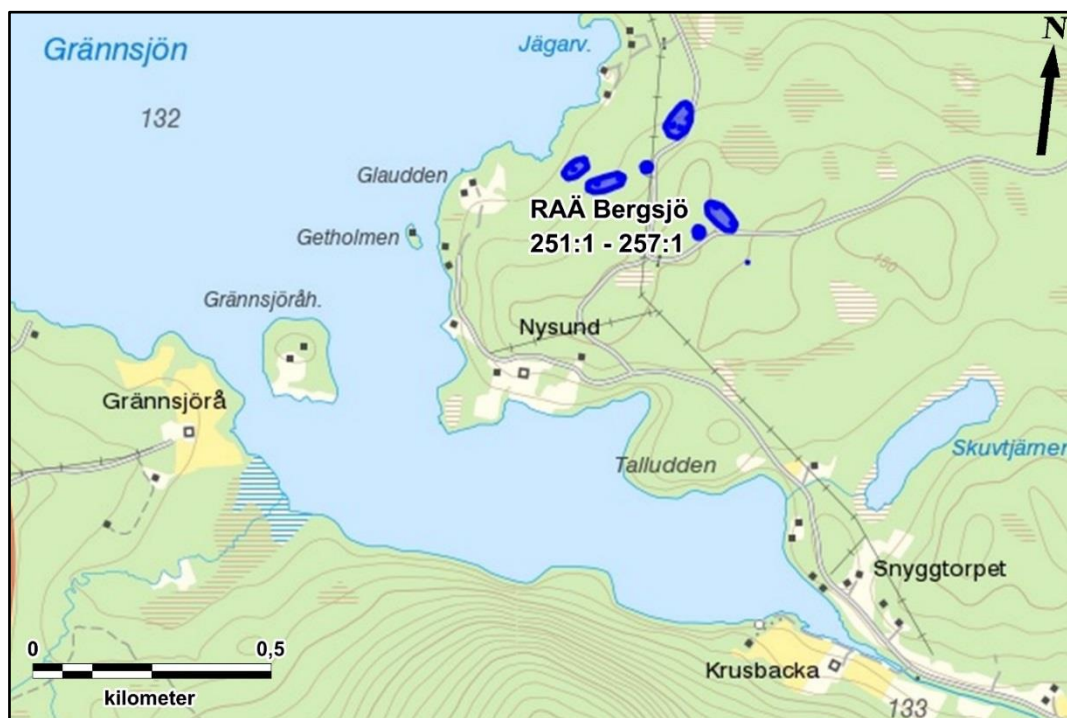
De skyddsåtgärder som i nuläget föreslås för att minska negativa konsekvenser på kända fornminnen vid Lunnsjöns utlopp är:

- **ON 2016:75** och **ON 2016:79** – En ny bäckfåra bör anläggas norr om den befintliga dammvallen, och falla ut nedströms kvarnlämningen och stenskoningen för att bevara dessa. Upplag av massor på platserna i samband med anläggning av ny bäckfåra ska undvikas.

Området vid Grännsjöns utlopp

Tidigare kända fornminnen

Inga fornminnen är registrerade sedan tidigare vid Grännsjöns utlopp. En dryg kilometer nordväst om utloppet finns däremot flera mindre gruvor och gruvområden (RAÄ 251:1 - 257:1) registrerade, se figur 12. I Grännsjön förekommer dessutom sjömalm och flera, i FMIS ej registrerade, järnframställningsplatser är kända längs sjöns stränder. En av dessa, belägen strax nordväst om Krusbacka, beskrevs och mättes in i samband med detta uppdrag, se nedan.

Figur 12. Tidigare kända fornminnen i området vid Grännsjöns utlopp markerade med blått. Bakgrundskarta ur FMIS: © Lantmäteriet, FMIS. Kartbearbetning Lena Berg Nilsson 2016.

Resultat av inventeringen

I anslutning till utloppet påträffades två dammvallar (ON 2016:76 och ON 2016:78) samt en blästbrukslämning (ON 2016:88), jfr figur 13, 14 och 15, tabell 3 samt Objekttabell I i Bilagan.

Figur 13. Fornminneslokaler vid Grännsjöns utlopp påträffade vid den nu utförda inventeringen.
Bakgrundskarta: Terrängkartan © Lanmäteriet. Kartbearbetning Lena Berg Nilsson 2016.

Antikvarisk bedömning

Tillkomsttiden för de båda dammvallarna ON 2016:76 och ON 2016:78 är oklar. Sannolikt är de av yngre datum, men källmaterial och traditioner ger ingen kronologisk vägledning.

Dammvallarna har bedömts ha den antikvariska statusen *Övrig kulturhistorisk lämning*, medan blästbrukslämningen bedöms som *Fornlämning*, jfr tabell 3 samt Objekttabell I i Bilagan.

Tabell 3. Fornminneslokaler vid Grännsjöns utlopp enligt den nu utförda inventeringen. För fullständiga beskrivningar samt foton på dessa objekt hänvisas till Objekttabell I i Bilagan.

Raä nr/Objekt id	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar
ON 2016:76	Dammvall?	Övrig kulturhistorisk lämning	
ON 2016:78	Dammvall	Övrig kulturhistorisk lämning	
ON 2016:88	Blästbrukslämning	Fornlämning	

Figur 14. Strandplanen och strandhaket där blästbrukslämningen ON 2016:88 är belägen. Vattenståndet var lågt vid fotograferingstillfället. Foto från Ö: Ola Nilsson 2016.

Figur 15. Dammvallen ON 2016:76 från N. Till viss del framgår förskjutningen av den befintliga brons läge i förhållande till den äldre dammvallen. Foto: Ola Nilsson 2016.

Förslag på skyddsåtgärder

För fornminnen gäller att markarbeten eller upplag inte får ske inom fornlämningar utan tillstånd från länsstyrelsen. Vid ett eventuellt intrång i närområdet till fornlämningar är det i första hand länsstyrelsen som avgör hur stort fornlämningsområdet skall vara enligt 2 kap 2§ (KML). De övriga kulturhistoriska lämningarna har inte skydd som fornlämningar enligt KML. De skall istället visas största möjliga hänsyn enligt skogsvårdslagens hänsynsparagraf. Eftersom dessa lämningar ändå har ett kulturhistoriskt värde, och då länsstyrelsen har ett avgörande tolkningsföreträde vid den antikvariska bedömningen, bör arbetsföretaget därför undvika också dessa lämningar med skyddsområden vid sina markarbeten.

De skyddsåtgärder som i nuläget föreslås för att minska negativa konsekvenser på kända fornminnen vid Grännsjöns utlopp är:

- **ON 2016:76** – Utrivning av betongfundament och dammlucka ska genomföras så att de äldre damm- och brofundamenten i åkanterna ej skadas. Upplag av massor på dammvallen i samband med detta ska undvikas.
- **ON 2016:78** – Kan rivs ut. Däremot bör man överväga att framgent använda en liknande konstruktion när en ny tröskel ska anläggas.
- **ON 2016:88** – Bedöms ej påverkas av arbetsföretaget annat än indirekt. Grännsjön hade vid besiktningstillfället lågt vattenstånd. Om de fiskevårdande åtgärderna leder till stora variationer av vattennivån i Grännsjön kan dock denna och liknande lokaler successivt skadas.

Utvärdering

Utifrån uppdragets metoder och resultat, torde denna rapport utgöra ett fullgott underlag gällande fornlämningar för såväl uppdragsgivarens som länsstyrelsens fortsatta hantering av ärendet.

Uppdraget genomfördes med en rimlig ambitionsnivå och inga påtagliga brister i underlagsmaterialet för en bedömning av hur kulturmiljön påverkas vid de tre områdena (Grännsjöns- och Lunnsjöns utlopp samt sträckan mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer) har identifierats.

Den utförda arkeologiska inventeringens ambitionsnivå, i kombination med de naturgeografiska förutsättningarna och tidigare kännedom om området, innebär att det inte är sannolikt att ytterligare kulturlämningar i större omfattning kan påträffas i det aktuella inventeringsområdet. Överlagrade lämningar kan dock komma att påträffas i anlutning till RAÄ Gnarp 75:1, när vattennivån vid denna lokal sänks.

Sammanfattningsvis bör de planerade fiskevårdsåtgärderna kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt inom de områden som här behandlats, utan att tidigare kända och nu påträffade fornminnen påverkas negativt eller skadas – under förutsättning att skyddsåtgärder vidtas.

Behov av ytterligare antikvariska åtgärder

Det nu utförda uppdraget har utförts med en mycket hög ambitionsnivå och bedöms ge en god bild av den faktiska fornminnesstrukturen inom utredningsområdena.

Ytterligare antikvariska åtgärder bedöms ej nödvändiga. Det är emellertid Länsstyrelsen Gävleborg som med ledning av bl.a. denna rapport avgör om ytterligare arkeologiska utredningssteg, kulturmiljöanalyser eller schaktningsövervakningar krävs. Möjligen kan även arkeologiska utgrävningar bli aktuella, om planeringen av åtgärderna inte görs så att eventuella *fornlämningar* kan undantas från markingrepp. Även i de fall där bedömningen av de påträffade lämningarna är *Övrig kulturhistorisk lämning*, som inte har skydd enligt KML, rekommenderas en dialog med Länsstyrelsen Gävleborg vid eventuella markingrepp i dessas närhet, då Länsstyrelsen har ett avgörande tolkningsföreträde vid den antikvariska bedömningen.

Bevakningsobjekten RAÄ Gnarp 14:1 och 75:1 bör följas upp och kontrolleras efter att de fiskevårdande åtgärderna slutförts, då vattennivån sänkts i Milsbromagasinet, så att deras fornlämningsstatus kan klargöras.

Referenser

- Bydell, Gunnar. 2008. Gnarp. Historia i fest och vardag, liv och leverne, genom olika tidepoker. Utgiven av Gnarps Hembygdsförening.
- FMIS. Riksantikvarieämbetets nationella fornminnesinformationssystem.
<http://www.raa.se/cms/fornsok/start.html>
- <http://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100-tusen-sv.html>
- Jensen, Ronnie. 1997. *Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov. En riksöversikt*. Riksantikvarieämbetet.
- KML. *Kulturmiljölagen*. Utfärdad den 30 juni 1988. Ändrad 1 jan 2014. Svensk författningssamling 1988:950.
- Norberg, Petrus. 1956. *Hälsinglands järnbruk i gången tid. En Överblick*. Uppsala.
- Selinge, K-G. 1988. Det nuvarande förflutna. *Årsbok 1987-88*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.
- Skog & Historia. <https://skogskartan.skogsstyrelsen.se/skogskartan/>
- SNA. *Sveriges Nationalatlas. Berg och jord*. 2002. Temared. Curt Fredén. Temavärd: Sveriges geologiska undersökning.
- www.historiska.se
- www.raa.se
- www.sofi.se

Kartor (<http://www.lantmateriet.se>)

Lantmäterimyndighetens arkiv:

21-gna-38, Gnarp socken, Laga skifte (1842)

Lantmäteristyrelsernas arkiv:

V13-1:4 Gnarps socken, Laga skifte (1831)

Rikets allmänna kartverks arkiv:

Generalstabskartan, J242-79-1, Sundsvall (1901)

Ekonomiska kartan, J133-16h6f59 Gnarp (1956)

Ekonomiska kartan, J133-16h6g59 Haddång (1956)

Ekonomiska kartan, J133-16h6d60 Gränsfors (1957)

Administrativa uppgifter

Uppdragsgivarens projektnr:	3233
Undersökare:	Landskapsarkeologerna/ArcMontana
ArcMontanas dnr:	07-036-X-2016_A
Uppdragsgivare:	Hudiksvalls och Nordanstigs kommuner
Uppdragstyp:	Arkeologisk fältinventering med antikvarisk bedömning
Län:	Gävleborg
Landskap:	Hälsingland
Kommun:	Nordanstig
Socken:	Bergsjö och Gnarp
Fornlämningsnummer:	RAÄ Gnarp 14:1 och 75;1 samt intern nummer serie ON 2016:75-79 och 88-90
Typ av fornminnesobjekt:	Dammvallar, kvarnlämningar, blästbrukslämning och lägenhetsbebyggelse
Datering:	Järnålder, Medeltid, Historisk tid
Projektledare:	Ola Nilsson
Rapportansvarig:	Ola Nilsson
Deltagare i fält:	Ola Nilsson
M ö. h.:	15-130
Koordinatsystem:	SWEREF 99TM
Arkivhandlingar:	Dokumentationsmaterialet förvaras hos ArcMontana.

Bilaga. Redovisning av berörda fornminnen

Objekttabell I, Bergsjö socken

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
ON 2016:76	Dammvall	<p>Dammvall, ca 10 m l (NÖ-SV), intill 3 m br, 0,6 m h. Synlig endast S om åfåra, på N sidan är den äldre strukturen överlagrad av befintligt brofäste och Längs V sidan delvis sammanbyggd med yngre vägbank. Uppbyggd av sten, delvis kanthuggen, 0,2-0,5 m st. delvis ingrävd i sluttning, synlig som en flack försänkning omgiven av 0,3-0,6 m st, delvis kanthuggna block.</p> <p>Terräng: Flack sedimentavlagring mot åfåra. Skogsmark.</p> <p>Figur 1:1 Foto från N: Ola Nilsson 2016</p>	Övrig kulturhistorisk lämning
ON 2016:78	Dammvall	<p>Dammvall, ca 15 m l (NÖ-SV), 0,6 m br, intill 0,7 m synlig höjd över r vattenyta, bestående av en timmer- och plankkonstruktion som är ingrävd i åfårans sidor och förankrad av 2 stolppar i åfårans mitt som markerar platsen för utskovet. Timmerkonstruktionen består av 2 parallella väggar av stockar, 0,2-0,3 m i diam, ingrävda och förankrade i åfårans kanter. Mellarummet mellan stockväggarna har sannolikt varit fyllt med jord. Dammvallens sida uppströms har varit klädd av en stående plankpanel, intill 0,7 m h.</p> <p>Terräng: Flack sedimentavlagring mot åfåra. Skogsmark.</p> <p>Figur 1:2. "Dammvallen" av trä med utskov i åfårans mitt. Foto från SÖ: Ola Nilsson 2016.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning

ON 2016:88	Blästbrukslämning	<p>Slaggförekomst, bestående av spridd slagg, utsköljd av erosion längs en ca 35 lång sträcka av strandbrinken. Inget tydligt urskiljbart slagglager eller varp i strandkanten. Slaggen är av blästbrukskaraktär.</p> <p>Terräng: Flack sedimentplata invid sjö. Sjöstrand.</p> <p><i>Figur 1:3 Strandplanet och strandhaket där slaggförekomsten är utsköljd. Foto från Ö: Ola Nilsson 2016</i></p>	Fornlämning
------------	-------------------	---	-------------

Objekttabell II, Gnarps socken

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
RAÄ Gnarps 14:1	Högliknande bildning med namn och tradition Ny lämningstyp: Naturbildning/lämning med tradition	<p>Ingen ändring av befintlig beskrivning i FMIS.</p> <p>Kommentar: Då vattennivån kommer att sänkas i Gnarpsån där lämningen är belägen bör lokalen besiktigas</p>	Bevakningsobjekt
RAÄ Gnarps 75:1	Uppgift om blästerugnar och slagg. Ny lämningstyp: Blästbruksplats, uppgift om	<p>Ingen ändring av befintlig beskrivning i FMIS</p> <p>Kommentar: Vid besiktning 2016 kunde ingen slagg eller andra strukturer iaktas.</p> <p>Terräng: S-sluttning i åravin (N-V) i sedimentmark. Tomtmark..</p>	Bevakningsobjekt
ON 2016:75	Dammvall	<p>Dammvall, ca 85 m l (NV-SÖ), 3-6 m br, intill 3 m h., mestadels mellan 0,5-0,6 m h, uppbyggd av sten med jordfyllning. I dammvallens mitt är ett äldre utskov, 3,5 m br, intill 0,45 m dj. Sidor och botten uppbyggt av intill 2 m l, 0,25 m br och 0,2 m tj, väl huggna stenblock, vilande på 0,5-0,6 m st huggna kvadratriska block. Åt N, i bäckfåran är på ömse sidor en stenskoning,, intill 15 m l, 0,5 m ovan vattenyta, av 0,1-0,7 m l, delvis kanthuggna block.</p> <p>Nuvarande utlopp från Lunnsjön är kulverterat under dammvallen. På platsen förnuvarande utlopp är en byggnad av cement, 1,5x1,2 m (Ö-V), intill 5 m h, med plåttak och järndörr.</p> <p>Terräng: Flack åt N sluttande blockrik sedimentmark. Skogsmark.</p> <p>Kommentar: Det kan inte uteslutas att dammvallen ingår i ett större system av dammar för att tillförsäkra Gnarps masugn god vattentillgång. Äldre kartor som styrker detta saknas dock.</p> <p><i>Figur 1:4. Dammvallen med byggnaden över det kulverterade utloppet i bakgrunden. Foto från NV: Ola Nilsson 2016.</i></p>	Övrig kulturhistorisk lämning

ON 2016:77	Lägenhetsbebyggelse	<p>Torplämning bestående av inägomark, ca 170x(40-100) m (Ö-V)12x3 m (NÖ-SV) avgränsad, av ett 20-tal huggna stenstolpar, 0,7-0,8 m h, 0,3 m br och 0,3 m tj. I området V och S delar är omfattande grunda sandtäkter. Inga synliga lämningar efter byggnader finns inom området.</p> <p>Namn: Milsbrokvarn Ek karta 1956</p> <p>Terräng: Flack sedimentavlagring. Skogsmark</p> <p>Figur 1:5. Rad huggna staketstolpar av sten längs N avgränsningen av tomten till Milsbrokvarn. Foto från VSV: Ola Nilsson 2016..</p>	Övrig kulturhistorisk lämning
ON 2016:79	Kvarn	<p>Kvarnlämning, bestående av en husgrund, 4x4 m (NÖ-SV), 0,5 m h, i S delvis sammanfallande med större jordfasta block, 1-1,2 m st. Ö om kvarngrunden är en mindre plåtå av delvis kånthuggen sten uppbyggd mot bäckfåran, intill 1,5 m br. Plåtån är i S sammanbyggd med dammvallen.</p> <p>Terräng: V-sida av bäckravin. Skogsmark.</p> <p>Figur 1:6. Grunden efter kvarnen vid Lunnsjöns utlopp. Foto från Ö: Ola Nilsson 2016.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning
ON 2016:89	Kvarn	<p>Kvarnlämning, bestående av 1 husgrund, 5x5 m (N-S), synlig som en nedgrävd plan yta. Ö om nedgrävningen är en stenpackning, ca 5 m i sida uppbyggd parallellt med den nedgrävda ytan. I SV hörnet av nedsänkningen är enstaka större jordfasta block, ca 0,5 m st.</p> <p>Namn: Lillkvarnen</p> <p>Terräng: Flack Ö-sluttning av mindre sedimentavlagring (SV-NÖ).</p> <p>Kommentar: Området skadades svårt i samband med en översvämning 1986.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning

		 <p data-bbox="707 562 1023 607"><i>Figur 1:7. Platsen för Lillkvarnen. Foto från S: Ola Nilsson 2016.</i></p>	
ON 2016:90	Kvarn	<p data-bbox="572 611 1134 730">Kvarnlämning, bestående av 1 husgrund?, synlig som en 7m l jordblandad stenvall (NNÖ-SSV), 2 m br, 0,3 m h. Stenstorlek i vallen är ca 0,3-0,6 m. S om stenvallen är en plan yta, oregelbunden form, ca 5 m i sida. Området angränsar i V till</p> <p data-bbox="572 730 772 757">Namn: Gällsta kvarn</p> <p data-bbox="572 757 1134 927">Kommentar: På såväl 1831 (V13-11:4) års som 1842 (21-gna-38) års laga skifteskartor över Gnarps socken är 2 byggnader markerade nedtröms denna platsen och att området är en samfällid sågplats. Inga husgrunder som överensstämmer med dessa markeringar har påträffats vid besiktning 2016. Området är svårt skadat i samband med översvämning 1986.</p> <p data-bbox="572 927 1062 976">Terräng: Flack sedimentavlagring invid äldre åfåra. Skogsmark.</p> <p data-bbox="700 1368 1032 1413"><i>Foto 1:8. Platsen för Gällsta kvarn. Foto från S: Ola Nilsson 2016.</i></p>	Övrig kulturhistorisk lämning

Kulturmiljöer längs Gnarpsån

-

mellan Gällsta och Milsbro kraftstationer samt vid Lunnsjöns och Grännsjöns utlopp

Med anledning av planerade fiskevårdsåtgärder i Gnarpsån har Johan Andreasson, fiskevårdssamordnare, Hudiksvalls kommun uppdragit åt ArcMontana inom konsultgruppen *Landskapsarkeologerna* att genomföra en kulturhistorisk inventering, med antikvarisk bedömning av såväl tidigare kända som nytillkomna fornminnen samt förslag på skyddsåtgärder inför de kommande fiskevårdsåtgärderna. Uppdraget utfördes under september och oktober 2016

Såväl Gällsta som Milsbro kraftstationer bedömdes ha ett begränsat kulturhistoriskt värde, men två fornlämningslokaler fanns sedan tidigare registrerade i det berörda området. Fältinventeringen visade att det finns ytterligare åtta fornminneslokaler inom inventeringsområdet som kan beröras av de planerade åtgärderna.

Sammanfattningsvis bör de planerade fiskevårdsåtgärderna kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt inom de områden som har behandlats, utan att tidigare kända och nu påträffade fornminnen påverkas negativt eller skadas – under förutsättning att lämpliga skyddsåtgärder vidtas.